

Дослідження потенціалу ринкового середовища функціонування підприємств

Яремко А.Д.

аспірант

Української інженерно-педагогічної академії

Статтю присвячено дослідженню потенціалу ринкового середовища функціонування підприємств. Розглянуто стан та особливості розвитку промислового та машинобудівного комплексу України за сучасних умов господарювання. Визначено чинники, що негативно впливають на діяльність промислових та машинобудівних підприємств. Окреслено підходи до стабілізації їхнього розвитку, фінансового забезпечення та відтворення виробництва для використання потенціалу ринкового середовища.

Ключові слова: промислові підприємства, машинобудівні підприємства, ринкове середовище, потенціал, розвиток, чинники, фінансове забезпечення, стабілізація.

Яремко А.Д. ИССЛЕДОВАНИЕ ПОТЕНЦИАЛА РЫНОЧНОЙ СРЕДЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена исследованию потенциала рыночной среды функционирования предприятий. Рассмотрены состояние и особенности развития промышленного и машиностроительного комплекса Украины в современных условиях хозяйствования. Определены факторы, негативно влияющие на деятельность промышленных и машиностроительных предприятий. Определены подходы к стабилизации их развития, финансового обеспечения и воспроизведения производства для использования потенциала рыночной среды.

Ключевые слова: промышленные предприятия, машиностроительные предприятия, рыночная среда, потенциал, развитие, факторы, финансовое обеспечение, стабилизация.

Yaremko A.D. THE ARTICLE IS DEVOTED TO THE STUDY OF THE POTENTIAL OF THE MARKET ENVIRONMENT FOR THE FUNCTIONING OF ENTERPRISES

The article is devoted to the study of the potential of the market environment for the functioning of enterprises. The state and peculiarities of development of industrial and machine-building complex of Ukraine under the modern conditions of management are considered. The factors that negatively influence the activity of industrial and machine-building enterprises are determined. The approaches to stabilization of their development, financial support and reproduction of production for the use of potential of the market environment are outlined.

Keywords: industrial enterprises, machine-building enterprises, market environment, potential, development, factors, financial support, stabilization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування ринкового середовища зумовлено необхідністю задіяння у комерційному процесі результатів діяльності та потенціалу підприємств. Сучасний стан економіки України та суб'єктів господарювання пов'язаний із чинниками впливу зовнішнього середовища на функціонування підприємств, їхньою можливістю передбачувати загрози та адаптуватися до кризових явищ, що забезпечить належний рівень антикризового потенціалу. За врахування цих чинників у процесі прийняття управлінських рішень знижується ймовірність недоотримання доходу чи чистого фінансового результату, погіршення конкурентоспроможності, виникнення кризової ситуації чи банкрутства підприємства. Отже, проблема дослідження потенціалу ринкового середовища функціонування підприємств є

актуальною на сучасному етапі, який характеризується наслідками впливу глобальної економічної кризи, втратою країною гідного місця у світовій економіці та неможливістю наявних економічних систем щодо їх швидкого подолання та відтворення елементів і взаємозв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження потенціалу ринкового середовища функціонування промислових підприємств України займалися такі науковці, як О.В. Ареф'єва [2], С.О. Ареф'єв [1], Т.Ю. Коритько [7], С.Т. Пілецька [12] та ін. Однак слід розглянути не вирішені ще проблеми у контексті дослідження впливу потенціалу ринкового середовища на функціонування промислових та машинобудівних підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – на основі

дослідження потенціалу ринкового середовища функціонування промислових та машинобудівних підприємств України виділити та обґрунтувати проблемні питання та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенціал ринкового середовища є комплексним складником функціонування підприємств, що характеризується чинниками зовнішнього та внутрішнього середовища, які визначають напрям їхнього розвитку, зумовлює виникнення загроз. Важливим етапом дослідження потенціалу ринкового середовища стає обґрунтування системи показників, які відображають основні тенденції його впливів на промислові та машинобудівні підприємства. Одним із найважливіших показників потенціалу ринкового середовища функціонування підприємств та економічного функціонування країни є ВВП, який свідчить, що впродовж 2010–2017 рр. спостерігаються стабілізаційні процеси, динамічний вихід економіки на необхідний рівень (зростання номінального ВВП на 1 900 351 млн. грн.) (табл. 1).

Найвищі темпи зростання номінального ВВП у 2016 р. фіксуються у таких галузях економіки, як будівництво (+12,4%), добувна промисловість (+14,3%), переробна промисловість (+13,7%), оптова та роздрібна торгівля (+16,8%), тобто системоутворюючі галузі, які дають змогу мультипліцирувати через свої замовлення зростання інших.

Оскільки економічний добробут громадян тісно пов'язаний із показником ВВП у розрахунку на душу населення, його вибрано наступним показником для оцінювання потенціалу ринкового середовища підприємств. Так, номінальний ВВП на душу населення постійно зростає в досліджуваній період, тоді як реальний ВВП на одну особу має тенден-

цію до скорочення. Якщо в 2010 р. він становив 24 798 грн. на особу, то в 2016 р. реальний ВВП у цінах 2010 р. знизився на 5,8%, до 23 346 грн./особу, що свідчить про зменшення купівельної спроможності мешканців країни. Реальний ВВП (у фактичних цінах) у 2017 р. порівняно з 2016 р. (у постійних цінах 2010 р.) підвищився на 2,5%, до 2 982,920 млрд. грн.

Наступним елементом потенціалу ринкового середовища підприємств, що впливає на кон'юнктуру ринку, є індекс цін виробників та індекси промислової продукції. Темпи падіння промислового виробництва в 2015 р. становили 13,0% (табл. 2), водночас спостерігається різке підвищення індексу цін виробників до 25,5%, що сприяло зниженню платоспроможного попиту та обсягів збуту продукції на внутрішньому ринку.

У 2016–2017 рр. спостерігається зростання обсягів промислового виробництва. Так, індекс виробництва промислової продукції в 2017 р. становив 100,4% порівняно з 87,0% у 2015 р. При цьому зростання обсягів виробництва спостерігається по всій переробній промисловості – 4,8% (найбільше зростання відбулося у металургійній промисловості – на 12,6%); по добувній промисловості та розробленню кар'єрів – 15,8% (найбільше зростання – добування каменю, піску та глини – на 10,8%, у добуванні інших корисних копалин та розробленню кар'єрів – на 7,5%).

Світовий досвід свідчить, що практично всі економічно розвинені держави з високим рівнем якості життя населення своїм успіхом зобов'язані розвитку сучасних високотехнологічних галузей промисловості, серед яких на провідних ролях знаходиться машинобудування, що ґрунтується на інноваційних підходах. Це дає змогу повніше використовувати потенціал ринкового середовища та форму-

Таблиця 1

Динаміка номінального ВВП України за 2010–2017 рр. [3]

Рік	Номінальний ВВП млн. грн.	Відхилення, млн. грн.	Темпи зростання, %	Номінальний ВВП на душу населення млн. грн.	Відхилення, млн. грн.	Темпи зростання, %
2010	1082569	+169224	+18,5	23600,4	+3768.1	+18,99
2011	1316600	+234031	+21,6	28813,9	+5213.4	+22,09
2012	1408889	+92289	+7,0	30912,5	+2098.6	+7,28
2013	1454931	+46042	+3,3	31988,7	+1076.2	+3,48
2014	1566728	+111797	+7,7	35834,0	+3845.3	+12,02
2015	1979458	+412730	+26,3	46210,2	+10376.1	+28,95
2016	2383182	+403724	+20,4	55853,5	+9643.3	+20,9
2017	2982920	+599738	+25,2	70224,3	+14370,8	+25,7

**Індекс цін виробників та індекси промислової продукції
за видами діяльності за 2010–2017 рр. [3]**

Вид діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс цін виробників	118,8	114,1	100,4	101,7	131,7	125,5	135,8	116,6
Індекси промислової продукції за видами діяльності								
Промисловість	112,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	102,8	100,4
Добувна промисловість	112,6	108,7	99,0	100,8	86,3	85,8	102,9	101,6
Переробна промисловість, в т. ч.	116,3	109,7	98,0	92,7	90,7	87,4	104,3	104,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	103,4	103,2	100,8	95,0	102,5	89,3	104,4	102,9
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	123,2	128,0	96,0	80,7	85,8	84,8	101,1	126,3
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	115,1	111,0	96,5	94,7	85,5	83,9	106,8	96,5
Машинобудування, крім ремонтів та монтажу машин і устаткування	142,4	115,4	96,7	86,4	79,4	85,9	102,0	107,9
Постачання електроенергії, газу, пару та кондиційованого повітря	109,7	103,1	100,9	98,9	93,4	88,0	102,5	93,5

вати ВВП за рахунок використання сучасної техніки і технології під час виробництва товарів та послуг.

Так, статистичні данні розвинутих країн констатують, що на частку машинобудування припадає 30–50% від загального обсягу випуску промислової продукції, а сам: у Німеччині – 53,6%, Японії – 51,5%, Великобританії – 39,6%, Італії – 36,4%, Китаї – 35,2%. Частка продукції машинобудування у ВВП країн Євросоюзу становить 36–45%, у США – 10%, у Росії машинобудування забезпечує 18% ВВП. Це дає змогу забезпечити вчасне технічне переобладнання як бюджетотворюючої галузі, так і всієї промисловості щонайменше кожні 8–10 років [8].

Машинобудування в Україні є однією з найголовніших і стратегічних галузей в економіці, виступає основою економічного устрою держави, оскільки сприяє оновленню та накопиченню капіталу, тісно пов'язане з іншими видами економічної діяльності та займається виробництвом машин та устаткування, яке забезпечує виробництво товарів і послуг підприємствами інших галузей, стимулюючи тим самим їхній розвиток.

Незважаючи на суттєвий внесок машинобудування у розвиток національної економіки, його частка в структурі промисловості України впродовж останніх років зменшується (у

2013 р. – 8,6%, у 2014 р. – 7,2%, у 2015 р. – 6,3%, у 2016 р. – 6,4%), що гальмує формування та використання потенціалу. Наслідком негативної тенденції є відставання українського машинобудування за технічним рівнем від промислово розвинутих країн. Слід зазначити, що без розвитку сучасного машинобудівного виробництва з високим рівнем технологічного оснащення ринкове середовище країни приречене на системне відставання від економічно розвинених країн, подолати яке, якщо втратити час, буде неможливо внаслідок несумісності наявної техніки і технології з вимогами ринку в межах забезпечення конкурентоздатності виробництва. Проте Україна має всі передумови для розвитку вітчизняного машинобудування (сировинна база, трудові резерви, вдале географічне розташування та ін.).

Машинобудування на етапі погіршення внутрішніх і зовнішніх умов для зростання зіткнулося з падінням інвестицій у машини, обладнання, транспортні засоби; у результаті істотно сповільнилася динаміка попиту на машинобудівну продукцію. Середньорічний номінальний попит як на вітчизняну, так і на імпортовану машинобудівну продукцію збільшувався всього на 3–4%. Курсовий чинник визначив двозначні темпи подорожчання і скорочення фізичних обсягів імпорту машин

і устаткування, транспортних засобів, при цьому ціни виробників машин та обладнання, електричного, електронного та оптичного устаткування росли на 6–8% на рік, як на етапі турбулентності. Спад випуску цих виробництв прискорився до 2,6–4,8% на рік, але був менш глибоким, аніж скорочення імпорту машинобудівної продукції, що ще більше звузило ринок відповідної продукції, скоротивши його потенціал.

Однією з основних причин зниження фінансових показників підприємств даної галузі є зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції, що пов'язано з намаганням підприємства реалізувати вже виготовлену продукцію, яка знаходиться на складах, без суттєвого нарощування темпів виробництва.

Зниження обсягів продажу звужує потенціал ринкового середовища та оцінюється через показник обсягу реалізованої промислової та машинобудівельної продукції, що, зокрема, спостерігається у промисловості та машинобудуванні в 2013 р. (порівняно з 2012 р.) та є негативною тенденцією, оскільки свідчить про занижене значення машинобудівної галузі в економіці країни. Якщо ж порівнювати питому вагу продукції, реалізованої підприємствами машинобудування, у загальнопромисловому виробництві, то починаючи з 2012 р. спостерігається зниження її частки з 10,3% до 6,5% у 2015 р. [4].

Чинниками, які викликають зменшення обсягів виробництва та призводять до зниження їхнього рівня, є такі: зниження попиту на внутрішньому ринку, яке пов'язане зі скороченням купівельної спроможності вітчизняних споживачів; відсутність обігових коштів для розвитку виробництва; зменшення інвестиційно-інноваційної діяльності та, відповідно, скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну машинобудівну продукцію, що призвело до втрат окремих зовнішніх ринків збуту.

Отже, невідповідна якість національної продукції вимогам світового ринку є однією з основних причин зниження обсягів реалізації продукції вітчизняних машинобудівних підприємств, що призводить до зниження також рівня їхнього антикризового потенціалу. Так, у 2014–2016 рр. збитки отримали підприємства за всіма видами промислової діяльності (у 2014 р. збитки становили 166 414,0 млн. грн.), у 2015 р. – 181 360,9 млн. грн., у 2016 р. – 7 569,6 млн. грн. [4].

У 2016 р. фінансовий результат до оподаткування за видами економічної діяльності підприємств машинобудівної галузі становив

1 696,2 млн. грн., у 2017 р. – збільшився на 7 327,1 млн. грн. Отже, машинобудівні підприємства мають достатній антикризовий потенціал, незважаючи на негативний вплив процесів, які відбувалися в Україні у цілому, на формування стійкого ринкового середовища для утримання показників на рівні 2010–2013 рр.

Підприємства реального сектору економіки в сучасних умовах господарювання потерпають від багаторівневої кризи, яка пов'язує інституціональні, фінансові, соціальні аспекти, які поєднуються у своїй дії та впливають на фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності. До специфічних особливостей великих (машинобудівних) підприємств слід віднести їхній технологічний складник, пов'язаний із тривалістю виробничо-фінансового циклу та певною неможливістю гармонізувати кредиторську і дебіторську заборгованість, що вимагає залучати кредитні ресурси для нівелювання небезпек забезпечення безперервної діяльності [2], достатньо високий рівень капіталомісткості виробництва та фондомісткості підприємств у цілому, що може слугувати джерелом виникнення диспропорцій у використанні власного та залученні додаткового капіталу.

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності підприємств у 2017 р. відображають наявність збитків у 27,2% підприємств, сума збитків становила 342 703,8 млн. грн., у 2016 р. – 26,6% збиткових підприємств із сумою збитків 373 124,3 млн. грн., у 2015 р. – 26,3% збиткових підприємств із сумою збитків 736 124,0 млн. грн. Якщо формування грошових потоків та відповідні управлінські дії зумовлені незбалансованістю у часі надходжень і видатків під час здійснення господарської діяльності, що призводить до їх дефіциту або надлишку, то за необхідності підприємством використовується страховий запас грошових коштів на покриття перевищення обсягу вихідного потоку над вхідним (за наявності збитків) або в разі виникнення залишку тимчасово вільних коштів (за наявності прибутків).

Слід зазначити, що характеристики підприємств машинобудування, які включають специфіку виробничого та фінансового циклів, не дають змоги зробити однозначні висновки, оскільки, на перший погляд, ситуація із наявністю збитків покращилася в 2017 р., втім, чисельність підприємств, які функціонують у

ринковому середовищі, скоротилася на 23%, що підтверджує необхідність задіяти антикризові заходи, спрямовані на відновлення їхньої платоспроможності, а шляхом активізації антикризового потенціалу сприяли би стабілізації, а також можливості здійснювати оновлення виробничого фонду через капітальні витрати та інноваційні проекти за участю держави. На основі статистичних даних Держкомстату України (рис. 1) згруповано та наведено частку збиткових підприємств за 2010–2017 рр.

Слід зазначити, за останні роки найбільша частка збиткових як промислових, так і машинобудівних підприємств спостерігається у 2010 р. (40,8% та 37,6% відповідно), саме після світової фінансової кризи. З 2011 р. частка збиткових промислових та машинобудівних підприємств зменшується. За останні роки (рис. 1) найбільша частка збиткових промислових підприємств спостерігається у 2010 р. – 41,3%. Щодо підприємств машинобудування, то найбільша частка збиткових підприємств була в 2010 р. – 39,8%. У цілому слід відзначити, що частка збиткових підприємств машинобудування після 2010 р. зменшується, незначне зростання частки спостерігається у 2015 р. – 35,3% [5].

Однією з причин такої тенденції стала недостатня кількість високоліквідних коштів, що призводить до того, що підприємства не можуть розрахуватися з контрагентами, тобто втрачають платоспроможність, що знижує їхню конкурентоспроможність. За останні п'ять років кількість збиткових підприємств

промисловості перевищує 27% від загальної кількості збиткових підприємств України. Рентабельність виробництва становить від'ємне значення. Отже, машинобудування перетворилося на одну з найменш рентабельних галузей промисловості. У зв'язку з цим інвестори стали більш обережно фінансувати підприємства.

Для оцінювання результативності національної економіки та діяльності суб'єктів господарювання поряд із показниками ВВП, індексів цін, динаміки виробництва провідних галузей також використовується показник рентабельності, який комплексно відображає економічну ефективність діяльності. Рентабельність підприємств є одним із найважливіших показників оцінювання функціонування підприємств будь-якої сфери діяльності та виконує стимулюючу функцію з метою активувати інвесторів щодо вкладання коштів у підприємства. Можна відзначити, що рівень рентабельності по промислових підприємствах протягом 2015 р. знижується (з 3,5% у 2010 р. до 0,8% у 2015 р.), що унеможливує залучення кредитних ресурсів для розвитку підприємства, а майже відсутність прибутку не дає змоги й за рахунок власного капіталу підтримувати ліквідність та платоспроможність. Протягом 2010–2015 рр. рентабельність операційної діяльності машинобудівних підприємств постійно знижується, а вже в 2014 р. спостерігається збитковість (показник рентабельності має від'ємне значення – -2,4%). Упродовж 2015–2016 рр. рівень рентабельності підприємств машинобудівної

Рис. 1. Частка збиткових промислових та машинобудівельних підприємств України за період 2010–2016 рр., % [3; 4]

галузі незначно збільшився з 3,4% в 2015 р. до 9,3% в 2017 р. [3]. Отже, машинобудівним підприємствам удалося подолати кризові явища в процесі функціонування шляхом підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

Про розширення потенціалу ринкового середовища та посилення ринкових процесів підприємств свідчить наявність прибутку, який є одним із найважливіших показників, що визначає результати господарської діяльності підприємства, основоположним джерелом для фінансування його розвитку, а також забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності. У 2014–2016 рр. від'ємний результат прибутку підприємств за видами промислової діяльності свідчив про наявність банкрутства та руйнування великої кількості підприємств промисловості, що й призвело до їхнього зменшення. Основною причиною цього слід визнати недосконалість або безперервний брак побудови системи управління прибутком, здатної на його тезаврацію, що ґрунтується на поглибленому аналізі зовнішніх і внутрішніх чинників впливу. Разом із тим визначені відхилення 2016 р. до 2014 р. майже за всіма видами економічної діяльності мають позитивну тенденцію, яка призвела до збільшення чистого доходу та, відповідно, до поліпшення результатів комерційної діяльності в більшості галузей промисловості (рис. 2).

У цілому варто відзначити, що за аналізований період негативно впливали складники потенціалу ринкового середовища на під-

приємства промисловості, зокрема й машинобудування, у 2013–2016 рр. Саме за цей період спостерігається тенденція зниження практично всіх досліджуваних показників діяльності галузі, що суттєво призупинило її розвиткові процеси через руйнування зв'язків та створення передумов скорочення виробництва.

Конкурентоспроможність підприємств промисловості та машинобудування пов'язана з тривалістю циклу відтворення основних виробничих фондів і визначається ефективністю капіталовкладень, на які впливає їхня здатність використовувати потенціал ринкового середовища. Так, протягом 2010–2014 рр. спостерігається зростання основних засобів промисловості на 7 103 256 тис. грн., або на 106,83%, у 2016 р. порівняно з 2014 р. спостерігається зниження залишкової вартості основних засобів. За період 2010–2016 рр. рівень зношеності основних засобів у промисловості у цілому збільшився з 63,0% до 69,4%, що не дає змоги забезпечити необхідну якість та кількість виробництва товарів та послуг [11]. Протягом 2010–2016 рр. спостерігається зростання, зокрема по галузях, різній ступінь зносу основних засобів, але всюди перевищує 40%: у добувній промисловості (з 47,8% до 54,6%) та в переробній промисловості (з 66,8% до 76,4%). Водночас на підприємствах машинобудування спостерігається зменшення зносу з 60,1% до 55,3%, на підприємствах хімічної промисловості – із 58,7% до 57,2%, на підприємствах металургійної промисловості – із 63,3% до 62,1% [11].

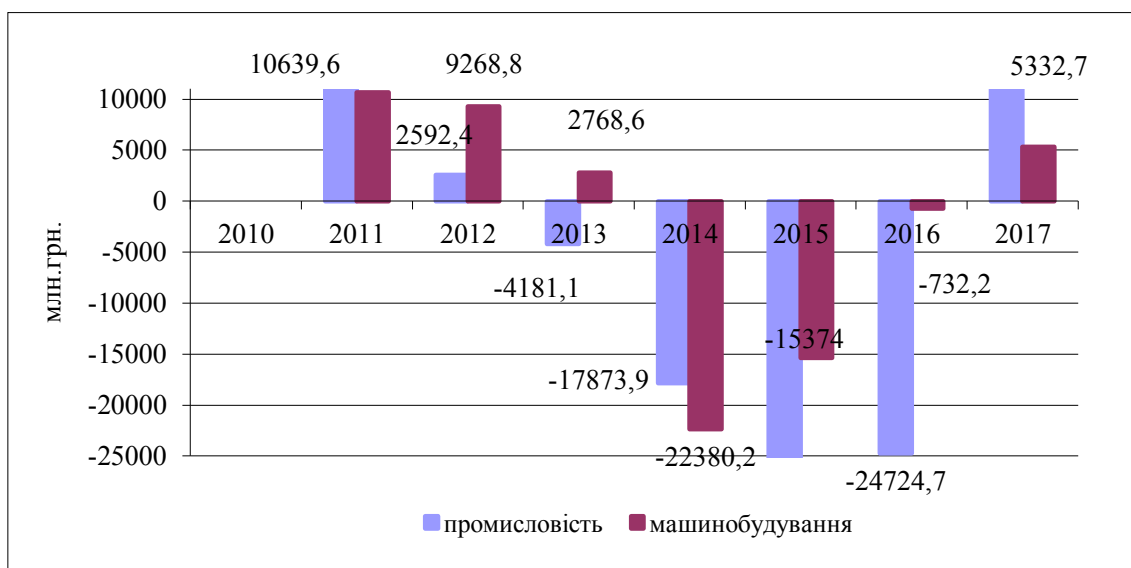

Рис. 2. Динаміка чистого прибутку (збиток) підприємств за видами промислової діяльності за 2010–2017 рр., % [4]

Отже, рівень зношення обладнання на більшості підприємств становить близько 70%, а у виробництві транспортного устаткування перевищує 72%. Застарілі виробничі потужності багатьох підприємств не дають змоги наповнити внутрішній ринок і задовольнити попит товарами національного виробництва, залучати інвестиції та створювати нові робочі місця.

Ключовою загрозою зменшення рівня антикризового потенціалу машинобудівних підприємств під час використання потенціалу ринкового середовища є продовження експлуатації фізично і морально застарілих основних засобів, що призводить до зниження їхньої конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Проблеми досягнення стабільного економічного зростання підприємств, які випускають продукцію з високою доданою вартістю, стають ключовими також для економіки країни. Важливе місце у її вирішенні відводиться інвестиціям, як внутрішнім, так і зовнішнім, оскільки вони зумовлюють можливість формування напрямів та інтенсивність розвитку підприємств. Саме за рахунок динамічного зростання інвестицій, які трансформуються у інновації, у нові конкурентоздатні виробництва, здійснюється економічне зростання, технологічна модернізація, і на цій основі, підвищуються кількісні й якісні показники господарської діяльності підприємств, які випускають продукцію з високою доданою вартістю.

Збереження встановленої несприятливої економічної ситуації в Україні спричинило також негативну динаміку виробництва про-

дукції машинобудування як експортоорієнтованої галузі (рис. 3). Так, дослідження основних показників, які відображають здійснення експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств України, демонструють, що в 2014–2017 рр. на більшості підприємств відбулося скорочення експорту виробленої продукції, що пов'язано, передусім, з припиненням її постачання на ринок Російської Федерації.

Підприємства реального сектору економіки недостатньо використовують потенціал ринкового середовища та мають низький виробничий попит на результати науково-технічної діяльності у зв'язку з нестачею власних фінансових ресурсів, високою вартістю нововведень, економічними ризиками і тривалими термінами окупності, відсутністю розвинутої нормативно-правової бази для здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності, з браком інформації про нові технології і можливі ринки збуту інноваційного продукту, а також для приватних інвесторів і кредитних організацій про об'єкти вкладення капіталу з потенційно високою прибутковістю. Слід зазначити, що впродовж 2015–2017 рр. спостерігається зростання обсягу капітальних інвестицій в Україну (рис. 4). Але в перерахунку на долари США обсяг капітальних інвестицій в Україну зменшується у 2017 г. порівняно з 2010 р. на 8,7 млрд. дол. Дана динаміка відбулася у результаті зростання курсу долара США до гривні в 2017 р. порівняно з 2010 р. (збільшився з 7,9 грн. у 2010 р. до 27,19 грн. у 2017 р.), що є суттєвою ознакою нестійкості соціально-економічного розвитку країни.

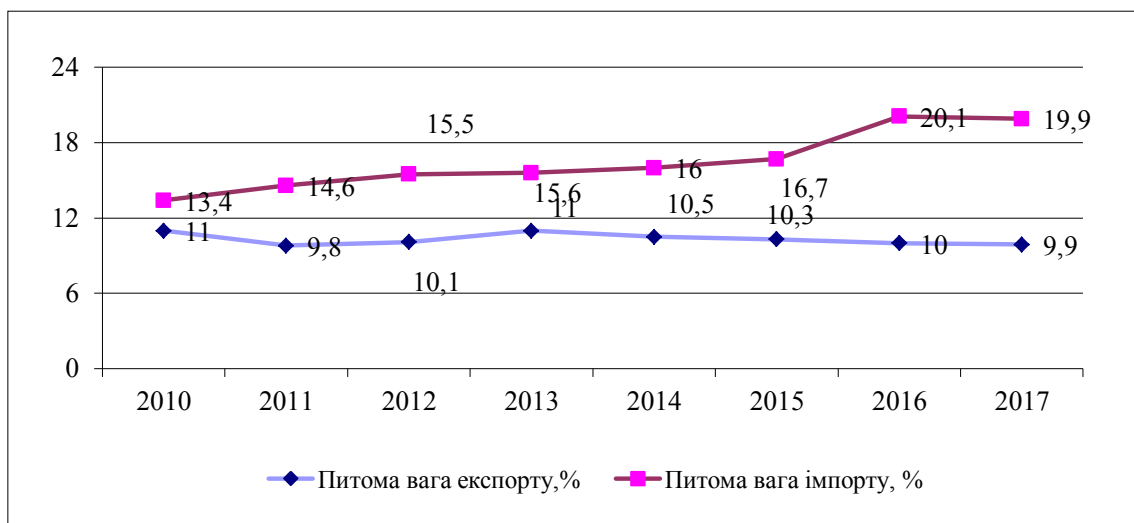

Рис. 3. Питома вага експорту та імпорту продукції машинобудування в загальних обсягах українського експорту та імпорту товарів, 2010–2017 рр., % [3; 4]

У 2017 р. порівняно з 2010 р. спостерігається зменшення масштабу інвестування економіки з 16,7% до 13,8% [9; 10]. Даний показник є важливим індикатором інвестиційної безпеки держави і повинен дорівнювати 25%. Отже, наявний рівень доступності інвестицій для забезпечення економічного розвитку на засадах технологічної модернізації промислового виробництва є недостатнім, що не сприяє подоланню кризових явищ у процесі їх функціонування.

Капітальні інвестиції промислових підприємств як основа для створення передумов випереджаючого розвитку збільшуються протягом 2010–2013 рр., така ж динаміка спостерігається й у машинобудівній галузі (табл. 3). Разом із тим здійснення інвестування досліджуваної галузі має нестійке зростання. Так, у 2013 р. цей процес погіршується, адже величина капітальних вкладень скорочується на 8,38% порівняно з 2015 р., така ситуація була негативною та сприяла тенденціям сталого розвитку.

Провідними сферами економічної діяльності за обсягами освоєння капітальних інвестицій у 2017 р. залишаються: промисловість – 31,95,6%, будівництво – 11,63%, сіль-

ське, лісове та рибне господарство – 14,33%, інформація та телекомунікації – 4,1%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,6%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 7,32% [9; 10].

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2017 р. освоєно 69,14% капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 6,6%, за рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 9,27%, частка коштів іноземних інвесторів становила 1,38%, частка коштів населення на будівництво житла – 7,31%, інші джерела фінансування – 2,89%.

Результативність інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств впливає на ефективність їх функціонування та досягнення стратегічних переваг в процесі розгортання кризових явищ і залежить від наявності необхідних внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, можливості їх швидкої мобілізації, зацікавленості інвесторів в підтримці інвестиційно-інноваційного процесу, що сприяє використанню

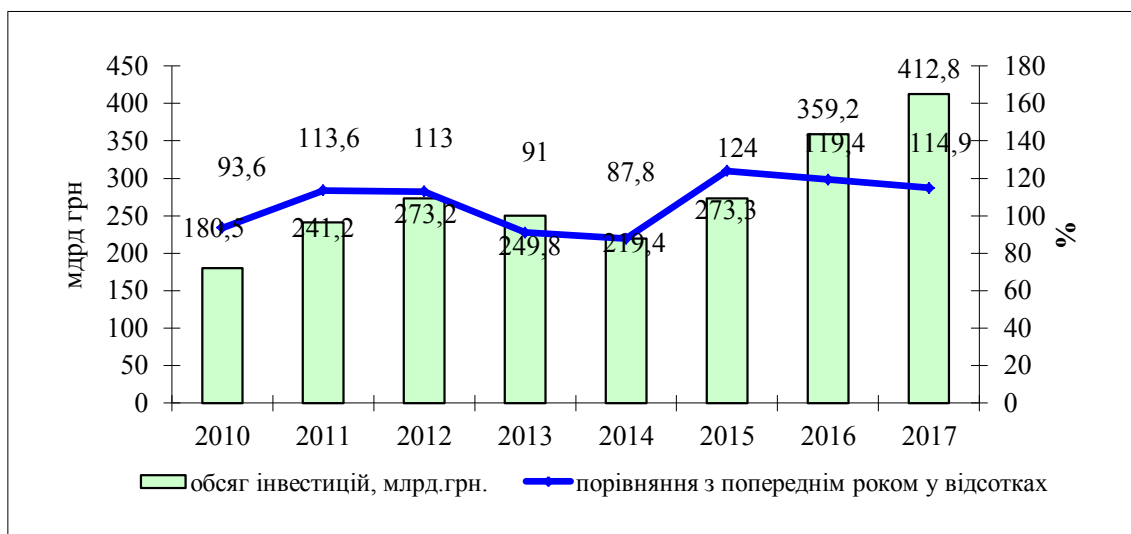

Рис. 4. Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Україні, 2010–2017 рр., млрд. грн. [9; 10]

Таблиця 3

Капітальні інвестиції промислових та машинобудівних підприємств, млн. грн. [9; 10, с. 47]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні інвестиції промислових підприємств	55384	78726	91598	97574	86242	87656	117754	143300
Капітальні інвестиції машинобудівних підприємств	1582	2162	2781	2132	2021	1945	2318	3291

елементів потенціалу ринкового середовища, оскільки економічні реформи пов'язані здебільшого з проведенням модернізації та зумовлюються можливістю забезпечення їх відповідними інвестиційними ресурсами з метою їх імплементації.

Однією з негативних тенденцій розвитку машинобудування є низький рівень їхньої інноваційної активності, що в підсумку призводить до зниження обсягів виробництва інноваційної продукції. Отже, рівень інноваційної діяльності машинобудівних підприємств важко назвати задовільним, адже потреби в інноваціях на більшості з них задовольняються за рахунок імпорту технологій, устаткування, а не шляхом створення власних інноваційних розробок. Це підтверджується тенденцією, яка спостерігається впродовж 2010–2015 рр. (рис. 5), тобто питома вага підприємств машинобудівної галузі, що впроваджують інновації, характеризується негативною динамікою (з 30,81% у 2010 р. до 7,47% у 2015 р.).

Таким чином, кількість інновацій на промислових підприємствах порівняно з розвиненими країнами залишається занадто малою, а фінансування інноваційної діяльності галузі відбувається переважно за рахунок власних коштів підприємств (76,7%) і кредитів (10,8%). Відсутність дієвих стимулів для інноваційної діяльності призводить до низької сприйнятливості підприємств до інновацій, що загрожує нарощуванням технологічного та інноваційного відставання України від розвинутих країн, гальмуванням структурних перетворень в економіці, подальшою втратою її конкурентоспроможності. Аналіз статистичних даних

наукової та інноваційної діяльності в Україні показав, що протягом 2010–2016 рр. частка машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації, коливалась від 30,56% у 2010 р. до 7,46% у 2016 р. [10, с. 155–156; 11, с. 212–213]. Значна увага має приділятися освоєнню та підготовці випуску нових видів продукції, впровадженню нових технологій, технічному переозброєнню виробництва, адже розвиток науково-технічної діяльності стати запорукою успішного функціонування та поліпшення стану машинобудівної галузі.

Висновки з цього дослідження. У цілому загальні тенденції, встановлені під час дослідження потенціалу ринкового середовища та здатності підприємств промисловості та машинобудування до його використання, показують їхню відповідність загальним темпам розвитку економіки. Проведене дослідження визначених показників свідчить, що найбільш важливими завданнями для більшості промислових та машинобудівних підприємств має бути використання переваг та можливостей ринкового середовища для забезпечення економічної стійкості та створення передумов щодо розвитку через адаптування до негативного впливу кризових явищ, що розгорталися в період 2010–2017 рр. Аналіз можливостей розвитку машинобудівних підприємств показав, що досягнення цих завдань знаходиться під впливом певних взаємозалежних чинників, серед яких можна відзначити: збереження платоспроможного попиту, який багато в чому визначається платоспроможністю контрагентів, темпами отримання прибутку, інвестиціями та є одним з основних механізмів ефек-

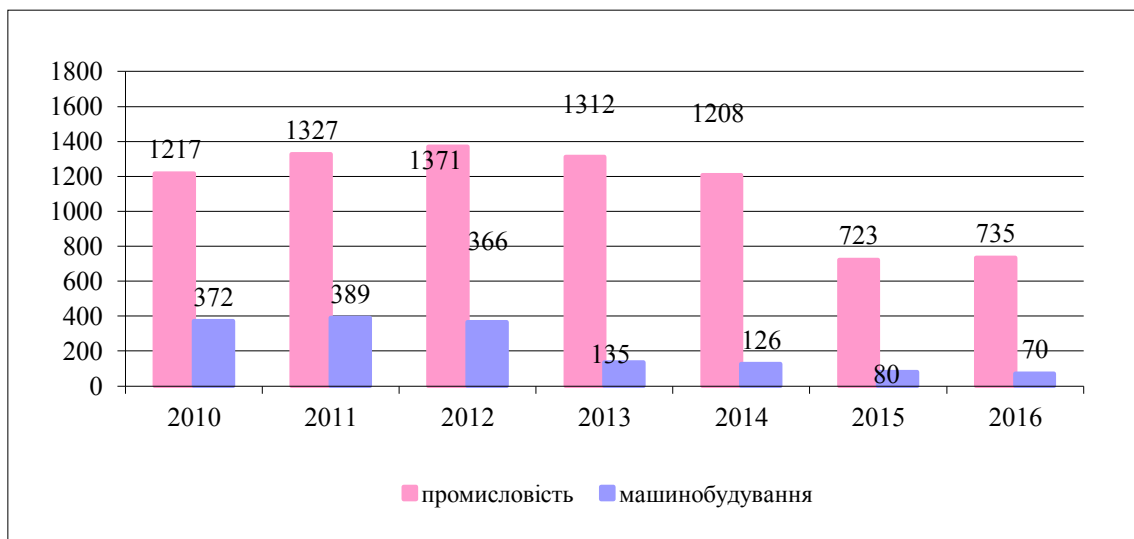

Рис. 5. Кількість промислових та машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації за видами економічної діяльності [9, с. 155–156; 10, с. 212–213]

тивного функціонування ринкової економіки; наявність унікальних інноваційних розробок, реалізація яких дала б змогу використовувати відносні конкурентні переваги, перейти до стратегії інноваційного прориву; здійснення

оновлення основних засобів та впровадження сучасних технологій і обладнання з кращими техніко-економічними характеристиками, що дасть змогу забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ареф'єв С.О. Сутність та складові організаційного потенціалу промислових підприємств. *Problems of a systemic approach to the economy enterprises*. 2009. Т. 2. № 10. С. 21–31.
2. Ареф'єва О.В., М'яких І.М., Коршак А.О. Проблеми управління дебіторської та кредиторської заборгованості в умовах ринкових відносин. *Trends in the development of national and world science: Collection of scientific articles*. Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2016. С. 90–93.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov>.
4. Діяльність суб'єктів господарювання за 2015 рік: статистичний збірник / за ред. М.С. Кузнецової. К.: Державна служба статистики України, 2016. 483 с.
5. Капітальні інвестиції в Україні у 2010–2015 роках: статистичний збірник / за ред. І.С. Петренко. К.: Державна служба статистики України, 2016. 99 с.
6. Капітальні інвестиції в Україні у 2010–2017 роках: статистичний збірник / за ред. І.С. Петренко. К.: Державна служба статистики України, 2017. 99 с.
7. Коритько Т.Ю., Крук О.М. Процес формування інвестиційної політики підприємства. *Вісник ДДМА*. 2016. № 3(39). С. 86–91.
8. Машиностроение Украины: текущие тенденции / Минпром. URL: <http://minprom.ua/page2/news755.html>.
9. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / за ред. О.О. Кармазіна. К.: Державна служба статистики України, 2016. 255 с.
10. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / за ред. Ш.В. Колачова. К.: Державна служба статистики України, 2012. 303 с.
11. Основні засоби за 2016 рік: статистичний збірник / за ред. І.М. Жук. К.: Державна служба статистики України, 2016. 238 с.
12. Пілецька С.Т. Особливості фінансування економічного розвитку промислових підприємств. *Економіка, фінанси, право*. 2012. № 1–2. С. 22–29.

REFERENCES:

1. Arefiev S.O. Sutnistj ta skladovi orghanizacijnogho potencialu promyslovykh pidpryjemstv. [The essence and components of the organizational capacity of industrial enterprises] *Problems of a systemic approach to the economy enterprises*. 2009. vol. 2 no. 10. pp. 21 – 31.
2. Arefieva O. W., Miagkykh I. N., Korshak A.O. Problemy upravlinnja debitorskoji ta kredytorskoji zaborghovanosti v umovakh rynkovykh vidnosyn. [Problems of management of accounts receivable and payables in the conditions of market relations] *Trends in the development of national and world science: Collection of scientific articles*. Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2016. pp. 90-93.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov>.
4. Kuznecova M.S. (ed.) (2015) *Dijaljnistj sub'jektiv ghospodarjuvannja za 2015 rik : Statystychnyj zbirnyk* [Activities of Business Entities for 2015: Statistical Collection] Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016. 483 p.
5. Petrenko I. S. (ed.) (2016) *Kapitaljni investyciji v Ukraini u 2010–2015 rokakh : Statystychnyj zbirnyk* [Capital investment in Ukraine in 2010-2015 : Activities of Business Entities for 2015: Statistical Collection] Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 99 p.
6. Petrenko I. S. (ed.) (2017) *Kapitaljni investyciji v Ukraini u 2010–2017 rokakh : Statystychnyj zbirnyk* [Capital investment in Ukraine in 2010-2017 : Activities of Business Entities for 2015: Statistical Collection] Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 99 p.
7. Korytko T. Yu., Kruk O.M. Proces formuvannja investycijnoji polityky pidpryjemstva. [The process of forming an investment policy of the enterprise]. *Visnyk DDMA*. 2016. no. 3(39). pp. 86–91.
8. Mashynostroenye Ukrainy: tekushhye tendency [Machine-building in Ukraine: current trends] // *Mynprom. Ynformacyonnoe aghentstvo*. URL: <http://minprom.ua/page2/news755.html>

9. Karmazina O.O. (ed.) (2016) Naukova ta innovacijna dijalnistj Ukrainy [Scientific and innovative activity of Ukraine]: Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 255 p.
10. Kolachov Sh.V. (ed.) (2012) Naukova ta innovacijna dijalnistj Ukrainy [Scientific and innovative activity of Ukraine]: Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 303 p.
11. Zhuk I.M. (ed.) (2016) Osnovni zasoby za 2016 rik: statystychnyj zbirnyk [Fixed Assets for 2016: Statistical Compilation] Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 238 p.
12. Piletska S.T. Osoblyvosti finansuvannja ekonomichnogho rozvytku promyslovykh pidpryjemstv. [Problems of management of accounts receivable and payables in the conditions of market relations] Ekonomika, finansy, pravo. 2012. no.2. pp. 22–29.